

**O'QUVCHI QIZLAR IJTIMOIYLASHUVIDA LIDERLIK FAZILATLARINI
TARBIYALASHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI**

Kuchkarova Hayotxon Alievna

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Fuqarolik jamiyati institutlarini
qo'llab-quvvatlash jamoat fondi Toshkent shahar bo'linmasi rahbari

Annotatsiya. Maqolada o'quvchi qizlarning ijtimoiylashuv jarayonida liderlik fazilatlarini rivojlantirishning nazariy asoslari, pedagogik shart-sharoitlari va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Liderlik tashabbuskorlik, mas'uliyat, hamkorlik, muloqot, muammoni hal qilish, o'zini boshqarish va jamoat hayotida ishtirok etish kompetensiyalari majmui sifatida talqin qilinadi. Tadqiqot tizimli, qiyosiy, normativ-huquqiy va kontent-tahlil usullariga tayangan. Tahlil natijasida maktab, oila va fuqarolik jamiyati hamkorligiga asoslangan to'rt tarkibli pedagogik mexanizm taklif etiladi: xavfsiz va inklyuziv muhit, faoliyat orqali o'rganish, mentorlik va refleksiv baholash. Ushbu mexanizm qizlarning ovozi eshitish, yetakchilik rollarini navbat bilan taqsimlash hamda tashabbus natijasini ko'rinadigan qilish orqali ularning ijtimoiy faolligi va o'ziga ishonchini mustahkamlashi asoslanadi.

Kalit so'zlar: o'quvchi qizlar, ijtimoiylashuv, liderlik, liderlik fazilatlarini, gender tenglik, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar, tashabbuskorlik, mentorlik, maktab va oila hamkorligi.

KIRISH

Hozirgi ta'lim tizimi o'quvchini bilimlarni o'zlashtiruvchi subyekt sifatida ko'rish bilan cheklanmaydi. Maktab yoshlarni mustaqil qaror qabul qilish, jamoa bilan ishlash, o'z fikrini asoslash va ijtimoiy mas'uliyatni his etishga tayyorlaydigan muhitdir. Mazkur vazifalar o'quvchi qizlar uchun ayniqsa dolzarb, chunki o'smirlik davrida shakllangan o'ziga baho, muloqot uslubi va tashabbus ko'rsatish tajribasi keyingi ta'lim, kasbiy tanlov hamda fuqarolik ishtirokining muhim omiliga aylanadi.

Liderlikni lavozim yoki guruh ustidan nazorat qilish bilan tenglashtirish masalani toraytiradi. Ta'limiy nuqtayi nazardan u maqsadni anglash, boshqalarni tinglash, kelishuvga erishish, mas'uliyatni bo'lishish va natijani baholash qobiliyatlarini birlashtiradi. OECD ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni o'quv natijalari, farovonlik va kelajak rejalari bilan bog'liq rivojlanuvchi kompetensiyalar sifatida o'rganadi [6; 7].

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Shuning uchun liderlik tarbiyasi darsdan tashqari tadbirning alohida turi sifatida emas, kundalik ta'lim jarayonining tarkibiy qismi sifatida tashkil etilishi zarur.

Maqolaning maqsadi o'quvchi qizlar ijtimoiylashuvida liderlik fazilatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan pedagogik mexanizmlarni ilmiy manbalar va normativ-huquqiy hujjatlar asosida tizimlashtirishdan iborat. Ushbu maqsad doirasida liderlikning mazmuniy komponentlari aniqlanadi, gender stereotiplarining ta'siri izohlanadi, maktabdagi amaliy faoliyat shakllari baholanadi va natijani kuzatish uchun mezonlar taklif etiladi.

ILMIY ADABIYOTLAR TAHLILI

Ijtimoiylashuv shaxsning jamiyatdagi me'yorlar, qadriyatlar, rollar va hamkorlik usullarini o'zlashtirish jarayonidir. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasiga ko'ra, xulq kuzatish, namuna olish va ijtimoiy rag'bat orqali shakllanadi [1]. Vigotskiy rivojlanishda hamkorlik va muloqotning vositachilik rolini ko'rsatadi [2]. Bronfenbrenner esa bola rivojini oila, maktab, tengdoshlar, mahalla va keng ijtimoiy qadriyatlar o'zaro ta'sir qiladigan ekologik tizim sifatida tushuntiradi [3]. Ushbu yondashuvlar qizlarning liderligi yakka sifat emasligi, u muntazam ijtimoiy tajriba va qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar orqali rivojlanishini anglatadi.

Zamonaviy liderlik nazariyalarida samarali yetakchilikning munosabatga, xizmatga va vaziyatga bog'liq tabiati ta'kidlanadi. Northouse liderlikni umumiy maqsadga erishish uchun guruhga ta'sir ko'rsatish jarayoni sifatida izohlaydi [4]. Kouzes va Posner o'quvchi-yoshlar uchun namuna bo'lish, umumiy qarash yaratish, jarayonni takomillashtirish, boshqalarning harakatini qo'llab-quvvatlash va yutuqni e'tirof etish amaliyotlarini ajratadi [5]. Bu amaliyotlar liderlikni tug'ma xususiyat deb qarashdan ko'ra, mashq va teskari aloqa orqali o'rganiladigan xulq majmui sifatida rivojlantirishga imkon beradi.

Genderga doir tadqiqotlar ta'limga kirish imkoniyati kengaygani bilan sinfdagi ovoz, yetakchilik roli va qaror qabul qilishdagi ishtirok avtomatik ravishda tenglashmasligini ko'rsatadi. UNESCO hisobotlarida gender stereotiplari, raqamli muhitdagi bosim va rahbarlik pog'onalaridagi tafovutlar qizlarning o'z salohiyatini namoyon etishiga ta'sir qilishi qayd etiladi [8; 9; 10; 11]. UNICEFning o'smirlar ishtirokiga oid yo'riqnomasida mazmunli ishtirok axborot olish, xavfsiz fikr bildirish, qarorga ta'sir ko'rsatish va natija haqida javob olish bilan bog'lanadi [12]. Demak, qizni tadbirga jalb etishning o'zi yetarli ko'rsatkich hisoblanmaydi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

O'zbekistonning gender tenglikka oid huquqiy asoslari ta'limda teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlash, kamsituvchi stereotiplarni kamaytirish hamda davlat organlari bilan fuqarolik jamiyati hamkorligini kuchaytirishga yo'naltirilgan [13; 14; 15]. Ushbu qoidalar maktab miqyosida qizlarning o'quvchilar kengashi, ijtimoiy loyiha, debat, volontyorlik va mahalliy tashabbuslarda teng ishtirokini ta'minlaydigan pedagogik tartiblarni ishlab chiqish uchun normativ asos bo'lib xizmat qiladi.

TADQIQOT METODLARI

Maqola nazariy-tahliliy tadqiqot shaklida bajarildi. Manbalar korpusiga ijtimoiylashuv va liderlikka doir fundamental ilmiy asarlar, OECD, UNESCO va UNICEFning 2020–2025-yillardagi hisobot hamda metodik materiallari, shuningdek O'zbekistonda gender tenglikni ta'minlashga oid huquqiy hujjatlar kiritildi. Manbalarni tanlashda mavzuga bevosita aloqadorlik, tashkilotning vakolatlilik, metodologik aniqlik va amaliy tavsiyalar mavjudligi mezonlari qo'llandi.

Tizimli tahlil liderlik fazilatlarini individual, munosabatli va institutsional darajalarda ko'rib chiqishga xizmat qildi. Kontent-tahlil yordamida manbalardagi takrorlanuvchi kategoriyalar, xususan tashabbus, mas'uliyat, hamkorlik, o'zini boshqarish, xavfsizlik va mazmunli ishtirok ajratildi. Qiyosiy usul xalqaro tavsiyalarni milliy ta'lim va gender siyosati talablari bilan solishtirishda, normativ-huquqiy tahlil esa takliflarning amaldagi hujjatlarga mosligini aniqlashda qo'llandi.

MUHOKAMA

Tahlil o'quvchi qizlarda liderlikni rivojlantirishning birinchi sharti xavfsiz va inklyuziv ta'lim muhiti ekanini ko'rsatadi. Bunday muhitda o'qituvchi qizlarning fikrini bo'lmaydi, xato qilishni o'rganishning tabiiy qismi sifatida qabul qiladi va masxara, kamsitish hamda onlayn tazyiqqa nisbatan aniq qoidalarni qo'llaydi. Ishtirok faqat faol o'quvchilar doirasida qolmasligi uchun topshiriqlar va rollar navbat bilan taqsimlanadi. Ochiq mezonlar yashirin stereotiplar ta'sirini kamaytiradi.

Ikkinchi mexanizm faoliyat orqali o'rganishdir. Debat, loyiha, o'quvchilar kengashi, volontyorlik va mahalla muammosiga yechim ishlab chiqish qizlarga real vaziyatda maqsad qo'yish, vazifani taqsimlash, kelishmovchilikni boshqarish hamda jamoat oldida natijani himoya qilish imkonini beradi. Har bir faoliyatda lider, tahlilchi, taqdimotchi, muvofiqlashtiruvchi va kuzatuvchi rollarining almashishi zarur. Bu usul liderlikni bir guruh o'quvchining doimiy imtiyoziga aylanishidan saqlaydi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Uchinchi mexanizm mentorlik va ijobiy namunalardir. Maktab rahbari, o'qituvchi, mahalladagi faol ayol, tadbirkor, olima yoki fuqarolik jamiyati vakili bilan muntazam muloqot qizning kelajakdagi rol tasavvurini kengaytiradi. Mentor tayyor yechim bermaydi; u savol berish, maqsadni aniqlashtirish, xavfni baholash va qarordan keyingi mas'uliyatni tahlil qilishga yordam beradi. Oila bilan suhbatlar ham qizning mustaqil fikri va vaqtini qo'llab-quvvatlash bo'yicha umumiy kelishuv yaratadi.

To'rtinchi mexanizm refleksiya va teskari aloqadir. Loyiha tugagach, faqat yakuniy mahsulotni baholash kamlik qiladi. O'quvchi maqsadga qanday erishgani, kimning fikrini tinglagani, vazifani qay tarzda bo'lishgani va keyingi safar nimani o'zgartirishini tahlil qilishi kerak. Qisqa refleksiv kundalik, tengdosh bahosi, mentor izohi va portfoliodagi dalillar rivojlanish dinamikasini ko'rsatadi. Baholashda o'ziga ishonch, tashabbus soni, mas'uliyatni yakunlash, muloqot sifati va qarorga ta'sir etgan takliflar kabi indikatorlar qo'llanishi mumkin.

Mazmunli ishtirokning asosiy belgisi o'quvchi taklifining keyingi taqdiri ko'rinishidir. Maktab ma'muriyati o'quvchilar kengashi yoki loyiha guruhidan kelgan taklif bo'yicha qabul qilingan qarorni va uning sababini ma'lum qilsa, qizlar o'z ovoziining ahamiyatini his etadi. Taklif rad etilganda ham asoslangan javob berilishi ishonchni saqlaydi. Ushbu qayta aloqa halqasi tadbirlar sonidan ko'ra ishtirokning sifatini aniqroq ifodalaydi [8; 12].

Maktab, oila va fuqarolik jamiyati hamkorligi mexanizmning barqarorligini ta'minlaydi. Maktab imkoniyat va pedagogik rahbarlik yaratadi, oila qizning mustaqil qarori hamda vaqtini qo'llab-quvvatlaydi, nodavlat tashkilotlar esa mentor, loyiha maydoni va ijtimoiy sheriklikni taklif etadi. Hamkorlikda qizlarning xavfsizligi, otanonaning xabardor roziligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va chekka hududlardagi o'quvchilar uchun teng kirish imkoniyati alohida hisobga olinishi lozim.

Faoliyatlar o'quvchining yoshiga mos murakkablikda qurilishi ham muhim. Kichik o'smirlik bosqichida qisqa guruh vazifalari, navbat bilan so'zlash va oddiy mas'uliyat rollari samarali bo'ladi. O'rta bosqichda debat, maktab muammosini o'rganish va kichik ijtimoiy loyiha yetakchilik tajribasini kengaytiradi. Yuqori sinflarda esa budjetni rejalashtirish, manfaatdor tomonlar bilan muzokara, jamoatchilik taqdimoti va qaror natijasini monitoring qilish kabi murakkab vazifalar berilishi mumkin. Bunday izchillik muvaffaqiyat tajribasini bosqichma-bosqich to'playdi.

Mexanizmning sifati o'qituvchining tayyorgarligiga ham bog'liq. Pedagoglar genderga sezgir muloqot, guruhdagi yashirin rol taqsimoti, nizoni vositachilik bilan hal qilish va

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

rivojlantiruvchi teskari aloqa usullarini bilishi lozim. Metodik birlashmalarda kuzatuv mezonlarini birgalikda muhokama qilish, muvaffaqiyatli amaliyotlarni almashish va anonim o'quvchi fikrini tahlil qilish tavsiya etiladi. Bu jarayon liderlik dasturini bir martalik tadbirdan maktabning barqaror pedagogik madaniyatiga aylantiradi [7; 8].

NATIJALAR

O'rganilgan manbalarni umumlashtirish natijasida liderlik kompetensiyasining olti o'zaro bog'liq ko'rsatkichi aniqlandi: tashabbus ko'rsatish, mas'uliyatni bajarish, fikrni dalillash, hamkorlik qilish, muammoni hal etish va faoliyatni refleksiv baholash. Ushbu ko'rsatkichlar o'quvchining mashhurligi yoki buyruq berish qobiliyatini emas, guruh maqsadiga mas'uliyatli hissa qo'shishini o'lchashga yo'naltiriladi.

Taklif etilgan pedagogik mexanizm to'rt izchil bosqichda ishlaydi. Diagnostika bosqichida qizlarning qiziqishi, ishtirok to'siqlari va mavjud tajribasi aniqlanadi. Loyihalash bosqichida teng imkoniyatli rollar va xavfsizlik qoidalari belgilanadi. Amalga oshirish bosqichida jamoaviy vazifa, mentorlik va qaror qabul qilish tajribasi uyg'unlashtiriladi. Baholash bosqichida individual o'sish, jamoa natijasi va o'quvchi taklifining amaliy ta'siri tahlil qilinadi.

Natijadorlikni kuzatishda gender bo'yicha ajratilgan ma'lumotlar zarur: yetakchi rollarda qatnashgan qizlar ulushi, ilgari surilgan va ko'rib chiqilgan tashabbuslar, mentorlik uchrashuvlari, xavfsizlik bilan bog'liq murojaatlar hamda o'ziga ishonch dinamikasi qayd etiladi. Raqamli ko'rsatkichlar o'quvchi fikri, kuzatuv va portfolio bilan to'ldirilsa, rivojlanishning mazmuni to'liqroq ochiladi.

XULOSA

O'quvchi qizlarning liderlik fazilatlarini tarbiyalash ularning ijtimoiylashuvi, ta'limdagi faolligi va kelajakdagi fuqarolik ishtirokini mustahkamlovchi pedagogik jarayondir. Liderlik tashabbus, muloqot, hamkorlik, mas'uliyat, o'zini boshqarish va refleksiyani qamrab olgan rivojlanuvchi kompetensiya sifatida tushunilganda, har bir qiz uchun yetakchilik tajribasini yaratish mumkin bo'ladi.

Tahlil xavfsiz va inklyuziv muhit, faoliyat orqali o'rganish, mentorlik hamda refleksiv baholashning o'zaro bog'liq ishlashi zarurligini ko'rsatdi. Ushbu mexanizmlarni maktab, oila va fuqarolik jamiyati hamkorligida joriy etish gender stereotiplarining ta'sirini kamaytiradi, qizlarning ovozini qarorlar bilan bog'laydi va liderlikni muntazam mashq qilinadigan ijtimoiy tajribaga aylantiradi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Amaliyotda maktablar liderlik rollarini navbat bilan taqsimlashi, qizlar uchun mentorlik tarmog'ini yo'lga qo'yishi, o'quvchilar taklifiga asoslangan javob berishi va natijalarni gender kesimida kuzatishi tavsiya etiladi. Keyingi empirik tadqiqotlar ushbu modelni turli hudud va yosh guruhlarida sinab, qaysi faoliyat shakllari o'ziga ishonch, tashabbus va ijtimoiy mas'uliyatga kuchliroq ta'sir ko'rsatishini aniqlashi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bandura, A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977. 247 p.
2. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. 159 p.
3. Bronfenbrenner, U. The Ecology of Human Development. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. 330 p.
4. Northouse, P.G. Leadership: Theory and Practice. 9th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2022. 600 p.
5. Kouzes, J.M., Posner, B.Z. The Student Leadership Challenge: Five Practices for Becoming an Exemplary Leader. 3rd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2013. 336 p. [Elektron manba](#)
6. OECD. Social and Emotional Skills for Better Lives: Findings from the OECD Survey on Social and Emotional Skills 2023. Paris: OECD Publishing, 2024. [Elektron manba](#)
7. OECD. Nurturing Social and Emotional Learning Across the Globe. Paris: OECD Publishing, 2024. [Elektron manba](#)
8. Global Education Monitoring Report Team. Leadership in Education: Lead for Learning. 2024/5 Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO, 2024. [Elektron manba](#)
9. Global Education Monitoring Report Team. Women Lead for Learning: 2025 Gender Report. Paris: UNESCO, 2025. [Elektron manba](#)
10. Global Education Monitoring Report Team. A New Generation: 25 Years of Efforts for Gender Equality in Education. Paris: UNESCO, 2020. [Elektron manba](#)
11. Global Education Monitoring Report Team. Technology on Her Terms: 2024 Gender Report. Paris: UNESCO, 2024. [Elektron manba](#)
12. UNICEF. Engaged and Heard! Guidelines on Adolescent Participation and Civic Engagement. New York: UNICEF, 2020. [Elektron manba](#)

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

13. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi O'RQ-562-son "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. [Elektron manba](#)
14. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021-yil 28-maydagi SQ-297-IV-son "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash haqida"gi qarori. [Elektron manba](#)
15. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2025-yil 18-martdagi SQ-102-V-son gender tenglik strategiyasini 2025-yilda amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarori. [Elektron manba](#)